Treblinka düşərgəsi

İkinci Dünya müharibəsində faşist Almaniyasının törətdiyi cinayətlər silsiləsində ölüm düşərgələri xüsusi yer tutub. Təkcə "Ölüm fabriki" adı ilə tarixə düşən Treblinka düşərgəsində 900 min nəfərin həyatına son qoyulub.

Belə bir düşərgənin yaradılması təşəbbüsü Adolf Hitlerdən gəlib. 1942-ci ilin aprel ayında keçirilən müşavirədə yeni əsir düşərgələrinin yaradılması müzakirə olunanda Hitler xəritədə Polşa ərazisinə nəzər salaraq Varşavadan 80 kilometr aralıda yerləşən Treblinka kəndini karandaşla işarə edib və düşərgənin bu ərazidə salınmasına dair əmr verib. Əmrin icrası Henrix Himmlerə həvalə olunub.

Düşərgə 24 hektar ərazidə salınıb. 22 iyul 1942-ci ildə Treblinka ilk "sakin"lərini qarşılayıb. Düşərgədə əvvəlcə üç qaz kamerası olub. Bir neçə aydan sonra "ölüm tələbatını" ödəmək üçün onların sayı 13-ə çatdırılıb.

Treblinka düşərgəsinin fəaliyyətə başladığı ilk vaxtlarda ölüm prosedurlarını əsirlərdən gizlədiblər. Müqavimətin yaranmasından çəkinən xidməti personal qaz kameralarına su duşları quraşdırıb. İlk baxışdan bu kameralar daha çox ümumi hamamı xatırladıb. Saxlanılanları "hamam"a 50-60 nəfərlik qrup şəklində buraxıblar. 15-20 dəqiqədən sonra isə onların meyitləri çıxarılaraq ərazidə qazılmış xəndəklərdə basdırılıb.

Düşərgəyə gətirilən qadınların saçları qırxılıb və "qiymətli xammal" kimi Almaniyaya göndərilib. Qadınlara kişilərdən daha çox işgəncə verilib. Onların üzərində tibbi-bioloji sınaqlar keçirilib.

1943-cü ildə Himmler Hitlerin xüsusi tapşırığı ilə Treblinkaya səfər edib. O, meyitlərin yandırılması üçün təcili olaraq sobaların quraşdırılması haqqında düşərgə rəhbərliyinə əmr verib. Yazılı əmrdə o da göstərilib ki, əvvəlki basdırılmış meyitlər də, basdırıldıqları xəndəklərdən çıxarılaraq yandırılmalıdır.

Araşdırmaçıların qənaətinə görə, Stalinqrad döyüşlərindən sonra Hitler ilk dəfə olaraq məğlubiyyətin dadını hiss edib. Gələcəkdə tam məğlub olacağı təqdirdə milyonlarla insanın meyitlərinin aşkar olunması faktı füreri ciddi narahat edib. Bu baxımdan o, basdırılmış meyitlərin yandırılmasını ən məqbul variant kimi qəbul edərək bu qərarı verib.

Sovet qoşunlarının irəliləməsi ilə Hitler bir sıra başqa düşərgələr kimi Treblinka düşərgəsinin də ləğv edilməsi haqqında göstəriş verib. Göstərişə əsasən, düşərgədə saxlanılanların hamısı güllələnib, bütün tikililər yandırılıb, kül olan ərazinin üzərinə torpaq tökülüb, ağaclar əkilib.

Treblinka düşərgəsinin ən qəddar siması komendant Frans Ştaql olub. Onun hər bir hərəkəti, hər addımı, hər jesti əsirlərin ölümü ilə nəticələnib. O, Treblinka düşərgəsinin ləğv olunması əmrindən 10-15 gün əvvəl Polşadan qaçıb. Yalnız 1967-ci ildə Braziliyada həbs olunaraq Almaniyaya gətirilib. 1970-ci ildə məhkəmənin hökmü ilə 59 yaşlı Ştaql ömürlük azadlıqdan məhrumetmə cəzasına məhkum edilib. Lakin o, bu cəzanın yalnız bir ilini çəkib. 1971-ci ildə keçmiş hərbi cani həbsxanada ölüb.

Müharibədən sonrakı illərdə 900 min nəfərin həyatına son qoyan, alman faşizmi tərəfindən antibəşəri cinayətlərin törədildiyi Treblinka düşərgəsinin yerində xatirə kompleksi və muzey yaradılıb.

"Azərbaycan"

Azərbaycan.- 2024.- 17 dekabr (№ 239).- S. 11.